

արագացնելու համար խաղաղութեան վերականգնումը Հարա-
ւային-Աֆրիկայում: Իր այդ բնաւորութեան շնորհիւ, անգլիա-
կան թագաւորը մեծ սէր է վայելում բրիտանական բոլոր հպա-
տակների կողմից: Այդ զգացմունքը, երեւի, արտակարգ կերպով
կը յայտէր նրա թագադրութեան ժամանակ, որը, ինչպէս յայտ-
նի է, անսպասելի կերպով յետաձգուեց, մինչեւ որ թագաւորը
կը կազդուրուի իր վտանգաւոր օպերացիայից:

Խաղաղութեան խօսքը բաց չի ընկնում նաև Բուլղարիայի
իշխանի և իտալական թագաւորի շրթունքներից, ինչպէս զը-
ժուար չէր տեսնել այն ճառերից, որ զրանք արտասանեցին
թագաւոր կայսրին արած այցելութեան ժամանակ: Թէև ի զուր
չեն կարծում ոմանք որ Բալկանեան թերակղզու վրայ (Մակե-
դոնիա, Ալբանիա) մօտիկ ապագայում կատարուելիք փոփոխու-
թիւններից օգտուելու մեծ ակորթականք ունեն թէ Բուլղարիան
և թէ Իտալիան: Եթէ ի նկատի ունենանք Ռուսաստանի ահա-
գին աղդեցութիւնը Բալկանեան հարցերում, հասկանալի կը
լինեն այդ այցելութիւնների և՛ քաղաքական նպատակները...

Լ. Ս.

30 Յունիսի.

Պ Օ Լ Ս Ի Թ Ե Ր Թ Ե Ր Ի Յ

Սանասարեան վարժարան և Եփրատ Գոլէմ

Սանասարեանը՝ Խարբերդ, Սորսորի Վանքը պիտի փոխա-
դրուի: Տարիներու խրամատը կ'ջնջուի, ու կ'տեղափոխուի մ
վերստին Խարբերդի բարձունքը: Ընդարձակ դաշտին մէջ դէպ
ի արևմուտք, քաղաքէն երեք ժամու չափ հեռու կ'տեսնեմ
Սորսորիկ Վանքին բլուրը, որուն համար տասը տարիներ ա-
ռաջ արդէն լսած էինք թէ Սանասարեանի յատկացումը վայրը
պիտի ըլլայ: Լերկ բլուր մ'է չրջակայ կանանչութեանց ու
դալարներու միջև բարձրացած, կողը տուած բլուրներու շարքի
մը, որուն մէկ ծայրին ետին կ'պահուի Թլկատինցիի ծննդավայր
գիւղին ծառախիտ կէսը:

Բլուրին առջևէն կ'անցնի ուղիղ և անորոր գծով Մալաթիոյ
ճամբան, Պոլսէն Պաղտատ թղթատարի մեծ կառուղին: Քաղ-
քէն ունեցած հեռաւորութիւնը առանձին նշանակութիւն ունի
այս յօդուածին համար: Այդ բլուրին չրջակայքը ցանցնուած են

անհամար գիւղեր, թերակղզիի երևոյթն ունեցող կիսաբոլոր տարածութեան մը վրայ, որուն մէջտեղը կայ խարբերդի լեռը կոնաձև, և որուն ափունքը Մաստարի ստորոտէն մինչև Քէօմիւրխան, կ'ընդէն յաւիտենական եփրատը: Նահանգին կեդրոնը՝ Մէզրէն, անկէ հեռուն Քէօսքիկ, Մօրենիկ, Հիւսէյնիկ, Խուլլու, Խուլէ Ժեղ, քիչ մը աւելի հեռուն Իջմէ, աս ամենքը իրարմէ կէս կամ մէկ ժամ հեռաւորութիւն ունին, այնպէս որ երբեմն այդ դաշտին մէջ բալած միջոցիս, պարտէղէ մը դէպի ուրիշ պարտէղ անցնելու տպաւորութիւնը կ'ունենայի տարիներ առաջ, Թէ ժամանակը սրչափ փոփոխութիւններ բերաւ իմ մեկնումէս ի վեր, ազօտ գաղափար մը միայն կրնամ ունենալ արտայայտելու, սաչափը ըսեմ մինակ թէ Սանասարեանը բերրի ու արդաւանդ հողի մը վրայ կ'երթայ հաստատուիլ, բնութենէն առատապէս փառաւորապէս օժտուած միջավայր մը, ուր մատաղատի մանկութեան մէջ խոկուն և մշակումի ընդունակ ճակատներ չէ որ պիտի պակսին:

Միջավայրի բնական պատկերին մէկ հեռանկարը պարզելէս վերջը, կարգը կուգայ ուսումնասիրութեան այն պայմաններուն, որոնց միջև պիտի երթայ հաստատուիլ Սանասարեան վարժարան:

*
* *

Վերջերս յեղկեղուեցաւ շատ անգամ թէ Սանասարեանի վիճակուած է մրցիլ օտար հաստատութիւններու դէմ, որոնք օրէ օր աւելնալու հանգամանքը ունենալ սկսած են վերջերս: Որչափ ալ այդ օտար բառով հասկցուն Սմերիկեան, Լատին, Կաթոլիկ և Գերմանական հաստատութիւններ, միջավայրին մօտէն տեղեակ եղողի մը համար հանելուկ մը պիտի չըլլայ գտնելը թէ այդ օտար բառը միայն և ուղղակի ամերիկեան հաստատութիւններու կ'նայի, ընդարձակ հաստատութիւններ, որոնք եփրատ Գոլէճ անունով կ'ճանչցուին: Ուրիշ օտար հաստատութիւններ զրեթէ անուանական բաներ են ամբօրէն կառչած բրոքականտայի գաղափարին, անշուն դրամադուլաներով, զորոնք անկարելի է բաղդատութեան անգամ զնել եփրատ Գոլէճին հետ: Պարտականութիւն ունիմ ըսել հոս որ այդ Գոլէճը, որ 1880 էն ի վեր ամեն տարի շրջանաւարտներ հասուցած է, մինչև հիմա երբեք լուրջ ուսումնասիրութեան առարկայ մը դարձած չէ մեր մամուլին մէջ, բացի երբեմնական վերաւորիչ ու սլաքաւոր ակնարկներէ, որոնք ընաւ ազդեցութիւն մը չեն կրցած ունենալ վարիչ մարմիններու ոչ ծրագրին ու ոչ ալ ուղղութեան վրայ:

Ու քանի որ մեզի համար ստուերի և անչքութեան մէջ թաղուած բան մը եղած է հիմա եփրատ Գոլէճ, անարժէք ու ապարդիւն պիտի չըլլայ կարծեմ, եթէ քանի մը խոշոր դիժերով այդ հաստատութեան անցեալն երեւան բերեմ, անցեալ մը որ հակառակ իր կարգ մը թերիներուն, որոնք ամէն կոյս հողի վրայ նոր սկսող նմանօրինակ ձեռնարկներ է անըստան են կրնայ ըսուիլ—հակառակ օտար տիրողոսին, իր պատուական դերը ունեցած է այդ տեղին վրայ ու շրջանակներուն մէջ, գրեթէ ձրի կրթութիւն բաշխելով իր հաղարար սաներուն և առկէ աւելի, միջոցով ոգին արթնցնելով տեղաւորակ Հայերուն մէջ, ու զանոնք մշակելով իրենց համեստուկ ածուն մշակելու, որմէ ծլած մէկ քանի վարդեր այսօր մեր աղքատիկ գրականութեան անշուք պարտէզը կ'ըտրաւէտեն: Թէև վարժարանին գոլէճ անուանումը 1876 թուականին է առաջին անգամ, սակայն բուն վարժարան յիսուն վաթսուն տարուան պատկանելի հնութիւն մը ունի, այսինքն ամերիկեան միսիօնարներուն Խարբերդի մէջ հաստատուելէն կ'սկսի, սկիզբի տարիներուն նպատակ ունենալով իրեն բնիկ քարոզիչներ պատրաստելը բողոքականութեան տարածումին համար: 20—24 տարի առաջ գոլէճը կ'սկսի զուտ կրթական հաստատութիւն մը նկատուիլ: Աստուածաբանական վարժարանը անջատ բան մը կ'ըլլայ անկէ. ուղղամտութիւնը պարտք կ'ընէ ըսել թէ հոն կրօնական նկատումներէ բոլորովին զերծ կրթութիւն մը ստացած են բոլոր անոնք, որ վերջին քառորդ դարու շրջանին առիթ ունեցած են աշակերտելու այդ դպրոցին: Անձեռնմխելի դրամագլուխը, 1890ին կ'հասնէր մօտաւորապէս 30,000 լիրայի, ամբողջովին հանգանակուած բիւրից ողբացեալ գոլէճին հիմնադիր Նախագահ Տօթ. Հուլիլըրի ձեռքով: Այդ դրամին տոկոսը կ'գործածուի իր նպատակին համար, որ է կրթութիւն և ուսում տալ ամէնուն, առանց դաւանանքի խտրութեան: Մատակարարութիւն այնպէս կարգադրուած է որ տօրեկան ամէնէն շատ 8—10 ոսկի ծախսելով տղայ մը կրնայ կերակրուիլ, կրթուիլ դպրոցական ամէն պիտոյքը հոգալով միասին: Աղքատիկ տղոց համար մասնաւոր դիւրութիւններ կ'ընծայուին, գոլէճին մէջ մասնաւոր դործեր կան, օրինակի համար զանգակ զարնել, աւելի, ճրագները վառել, ևն.ևն. որոնց փոխարէն դպրոցը մասնաւոր վարձք մը կ'վճարէ: Յառաջացում խոստացող տղոց, որ չեն կրնար վճարել իրենց տարեթուակը, մուրհակով փոխատուութիւններ կ'ըլլան, վերջապէս գոյութիւն ունին այն ամէն դիւրութիւնները, որ կրնան քաջալերել աղքատիկ մանուկները մղել իրենց ապագայ կեանքը

ամուր հիմերու վրայ դնելու ես ինքս օգտուած եմ այդ գիւրութիւններէն, և ապերախտութիւն պիտի ըլլար, եթէ տարիներ վերջը մոռացկոտ ըլլայի պարտականութեանս մէջ այդ օրհնեալ հաստատութեան հանդէպ: Ատոնք են որ կ'գիւրացնեն Գոլէճին մուտքը նոյն իսկ ծայրաստիճան կարօտ ծնողաց զաւակներու ու, երկսեռ ուսանողներ, որովհետեւ Գոլէճը երկսեռ ճիւղեր ունի, կ'վխտան ամէն կողմէ, Մալաթիայէն, Արարկիրէն, Ալինէն, Տիարպէքիրէն, Ֆարգինէն ու նոյն իսկ Ռուսիայէն:

*
* *

Գալով ուսմանց ծրագրին, անիկ վար չի մնար նմանօրինակ Ամերիկեան ու Եւրոպական հաստատութիւններու ծրագրէն, բարձրագոյն ուսումներէն, որոնք կ'աւանդուին ուսուցչական ընտրելագոյն կաճառէ մը: (Աւելցնել պարտիմ թէ ուսուցչական մարմինին համար ըսուածները կ'պատկանին դրեթէ տասը տարի առաջուան շրջանին, որովհետեւ կ'լսեմ թէ այսօր բացակայ է անկէ ու հետաւոր օտարութեան մէջ կ'գտնուի կարողագոյն մեծ և անմոռանալի ուսուցչապետ Բրօֆ. Մելքոն, բացակայ են Բրօֆ. Կարապետեան, Եշիլեան, Պէննէեան, հիներէն կ'մնան Բրօֆ. Թէնէքէեան և Նահիլեան, քսանամեայ շրջանի ուսանողութեան էն սիրելի այդ երկուքը:

Եփրատ Գոլէճ շարունակ իր սաներէն ընտրած է ուսուցիչները, որոնցմէ ոմանք յատկապէս Ամերիկա դադած են կատարելագործելու համար իրենց մասնաճիւղը:

Ատոնք մանրամասնութիւններ են աւելի կամ նուազ կարևոր, զորոնք սակայն անհրաժեշտ դատեցինք մէջ բերել պարզելու համար Եփրատ Գոլէճը իր այսօրուան վիճակին մէջ: Գոլէճի շէնքը ունի իր մանկապարտէզը, մանկարանը (այս բառէն չի խրոչիք), կրթարանը ու վարժարանը իրեն կից շէնքերու մէջ իբր նախապատրաստական ճիւղ: Սակայն այդ չափով չի լրանար խարբերդի դաշտին մէջ ու շրջականերուն մէջ 70—80 դպրոցներ կան, որոնք իրենց ծրագիրը յարմարեցած են քիչ թէ շատ Գոլէճի նախապատրաստական կարգերու դասընթացքին վրայ: Գոլէճի ուսանողներ կամ աւարտականներ կ'դասախօսեն այդ դպրոցներու մէջ ու կ'սիրելի է ըսել թէ ադ դպրոցները կ'ամբողջացնեն Գոլէճին պատրաստական ճիւղը:

Ոմանք հոս կարելի է առարկեն թէ ասոնք բոլորը յարանօրանական դպրոցներ են, Պօրէն աւելի կամ նուազ օգնուած: Այդ առարկութիւնները լուրջ քննութեան առջև հիմ չունին, որովհետեւ վերջին տարիներու մէջ Պօրտը շարունակապէս պակսեցուցած է իր օղնութիւնը և միախոնարութիւնը հասկնա-

լով սխալ ճամբան, իր ուժը տուած է կրթական գործին, դաւանական խտրութիւններէ և նկատութեան աւելի բարձր գաղափարական մը, որ միակ ու մնայուն և յաւերժական երախտագիտութեան արժանի բարիքը պիտի ըլլայ միասնաբարութեան:

*
* *

Այս մերիններէն անտես մնացած ու անշշուկ ընթացքով հսկայական կազմակերպութիւն մ'առած հաստատութեան դէմ մրցակից ըլլալու պիտի երթայ Սանասարեան Վարժարան: Առաջին աննպաստ պայմանը Սանասարեանի համար ընտրուած վայրն է, Սորսորի վանքը, որ ամեն բանէ առաջ վանական դիրք մը ունի, գրեթէ լերկ բլուր մը քաղաքէն երեք ժամու հեռաւորութեամբ, հետեաբար տեղին վրայ որ և է ցօրեկօթիկ աշակերտ պիտի չկրճայ ունենալ ինչ որ նշանակելի, ինչ որ նկատելի կէտ մըն է ուշադրութեան արժանի:

Երկրորդ խնդիր մը, որ ոչ նուազ կենսական է, Սանասարեանի միայն արական սեռին յատուկ դպրոց մը ըլլալն է, քանի որ Եփրատ Գօլէճ իգական ճիւղն ալ ունի, այսինքն մայրերու կրթութիւնը հայերու կրթութեան հետ համընթաց պէտք է ըլլայի սկզբունքը ընդունուած է:

Երրորդ խնդիր մը գիշերօթիկներու թռչակի խնդիրն է: Սանասարեան եթէ շարունակէ պահանջիլը 20—24 լիքա տարեկան, երբէք պիտէ չլրնայ մրցիլ հաստատութեան մը հետ որ 8—10 լիքայով կ'ըստականանայ ու անսահման դիւրութիւններ կուտայ աղքատիկ մանկութեան: Զուտ տոհմային հաստատութեան մը սնունդն հմայքը բաւական չէ երբէք իրեն քաշելու ուսանող մանկութիւնը, որ նիւթական աննպաստ պարագաներու բերումով ամէն բանէ առաջ հացի դժուարին խնդիրը լուծելու ստիպուած է:

Չորրորդ խնդիրը ծրագրի խնդիրն է: Խարքերդի դաշտին մէջ Եւրոպական լեզուներէն ամենէն աւելի անգլիերէնը ունի այսօր առաջնութիւնը, գաղթականութեան ծնունդ անհրաժեշտ պէտք մը, ինչ որ մինչև հիմա Սանասարեանի ուսմանց մէջ տիրող դիրք մը չէր գրաւել: Այդ խնդիրն մէջ Եփրատ Գօլէճ անուրանալի է թէ շարունակ առաջնութիւնը պիտի ունենայ, Առաւելութիւն մըն է Սանասարեանի արհեստական ճիւղը, սակայն տեղական հողագործ ժողովուրդին համար մաղի չափ արժէք պիտի չունենան ոչ կողարարութիւնը, ոչ երկաթագծութիւնը ու ոչ ալ ջութակահարութիւնը: Պէտք չիկայ ըսելու թէ վերջինը մանաւանդ աւելի աննպաստ տպաւորութիւն

պիտի թողու համայնքի մը համար, որ գեղարուեստի այդ ճիւղէն այնչափ մը բան կ'հասկնայ, որչափ փիղը վալս մը դաւնալէն: Հողագործական օրինաւոր ճիւղի մը յաւելումը անհրաժեշտ կ'ընկաւենք, որովհետեւ այդ միայն իրապէս օգտակար կրնայ ըլլալ ժողովուրդին:

Հինգերորդ ու վերջին խնդիր, եփրատ Գոլէճի եօթնասունն ութսուն մանր ճիւղերուն դէմ, որ հաստատուած են չորս կողմի գիւղերուն ու քաղաքներուն մէջ, Սանասարեան հիմնապէս մրցիլ կարենալու համար պէտք ունի մասնաւոր օգնութեան, առանց որուն կրնանք հաստատապէս ըսել թէ Սանասարեան մասնակի, շատ մասնակի օգտակարութիւն մը կրնայ ունենալ, ինք իր մէջ ամփոփուած գրեթէ վանական հաստատութեան մը օգուտը, որ բաղդատմամբ խոշոր դրամագլուխին շարունակ քննադատելի պիտի մնայ իրաւամբ:

Թլկատինցիի վարժարանը իարբերդի մէջ, Չարգարեանինը Մէգրէի մէջ կրնան օգտակարապէս Սանասարեանի նախապատրաստականին տեղը բռնել, սակայն այդ երկու դպրոցներն ալ իրենց ծրագիրը Սանասարեանին ծրագրին յարմարոյնելու համար դրամի պէտք պիտի ունենան, արդեօք Սանասարեանի Վարչութիւնն իր դրամէն մաս մը օգնութիւն պիտի տայ այդ երկու դպրոցներուն:

Այս առիթըր գրելով մեր նպատակն միայն իրաց կացութիւնն մատնանիչ ընել է իրենց բնական վիճակին մէջ: Մեր կողմէ որ և է հետևութիւն, եզրակացութիւն հանելը աւելորդ կ'դատենք թողլով որ վարիչ մարմիններն իրենք մտածեն, որ և է վերջնական որոշումի յանգելէ առաջ:

Մենք չենք ղիջանիւր խորհելու անգամ թէ Սանասարեանի մինչև այսօրուան ուղղութիւնը խստիւ քննադատողներ անձնական դժուէ նկատումներու համար գրիչ շարժած ըլլան: Բիւզանդիոնի բոլոր դրածները և աւելի ալ հաստատեցին Մալիկ, Մանգուսէի Էֆեհար և Սուրհանդակ, հետեւաբար ստիպուած ենք հաւատալ թէ Սանասարեան կրնար աւելի նպատակայարմար ուղղութեամբ իր պատկառելի դրամագլուխին համաձայն արդիւնքներ տալ, թէն քսանամեայ չրջանին տնտեսական անսպաստ պարագաները թիթի չըմեղանք մը կարենան ապահովել այդ դպրոցին անմիջական վարիչներուն համար: Թէ տեղափոխութիւնը ինչ աւտիճան պիտի կրնայ դարմանել այդ անյկալի անգործութիւնը, խնդիր մ'է զոր ապագան միայն կրնայ լուծել:

Սխալ հասկացողութիւններու առիթ չի տալու համար, կրնանք յայտարարել միայն թէ եփրատ Գոլէճ այդ տեղա-

փոխութիւնը երբէք պիտի չնկատէ իբր իր կրթական գործունէութեան շրջանին մէջ ոտնձգութիւն մը, տեղը այնչափ ընդարձակ է որ Սանասարեանի Խարբերդ փոխադրուելը պիտի ողջունուի անկեղծ ու սրտագին համակրանքով ու երկու հաստատութիւնները պիտի ըլլան ոչ թէ հակառակորդ, այլ ազնիւ մրցակիցներ իրարու, ու կրթութեան բարեկամներ մօտէն թէ հեռուէն հրճուանքով պիտի դիտեն աստիճանական իրագործումը ազնիւ ու արժանաւոր քաղաքայիններ պատրաստելու նպատակին, որ նոյնն է Եփրատ Գոլէճի ու Սանասարեանի համար հաւասարապէս:

Սանասարեան Վարժարանի Խնամակալութիւնը գումարուեցաւ երէկ առաւօտ Ղալաթիոյ Խորհրդարանը, նախագահութեամբ Ս. Պատրիարք Հօր, Երկայ էին Խնամակալութեան վեց անդամներն ամբողջովին, Վսեմ. Տեառք Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեան, Արիկ էֆ. Ունճնան, Պատրիկ էֆ. Կիւլպէնկեան, Գէորգ էֆ. Կիւմրիշկէրտան, Գէորգ էֆ. Ասլանեան և Վահան էֆ. Ասլանեան և Վահան էֆ. Էսաբեն: Սոյն նստին ներկայ գտնուեցաւ նաև Սանասարեանի Վարժարանի Տեսուչներէն Գէորգ էֆ. Աբուլեան, որ վարժարանը Խարբերդ փոխադրելու անպատեհութեանց վրայ իր կարծիքներն յայտնեց: Ըսաւ թէ իրենք պատրաստ են ծառայել ուր որ կոչուին երթալ, նոր և վերջնական շէնքին համար պատրաստուած յատակադիժն ալ շատ լաւ է, որովհետև իրենք հիմա կ'նեղուին տեղուոյ համար, բայց իրենց պարտքն է յիշեցնել թէ՛ զանազան պատճառներով՝ փոխադրութիւնը կարծուածին չափ դիւրին գործ մը չէ: Կարնոյ ցորեկօթիկ 60 աշակերտներէն պիտի զրկուին, զի չի յուսացուիր որ Խարբերդ քաղաքէն դուրս տեղ մը ցորեկօթիկ կարենան ունենալ: Եւ Խարբերդ երթալով նոր գիշերօթիկ չպիտի չահին: Վերջերս իրենց գիշերօթիկներուն պակսիլն ոչ թէ Կարնոյ դիրքին պատճառաւ էր այլ ծնողաց առևտրական կամ դրամական անձկութեան բերմամբ: Փոխադրութեան անմիջական ծախքն ալ 1,000 լիրայէն պակաս պիտի չըլլայ, զոր Խնամակալութիւնն անշուշտ դրամագլխէն պիտի վճարէ, քանի որ այնքան մեծաքանակ ծախք մը տարեկան ելնաւցոյցին վրայ չի կրնար բարգոելլ: Այս ամէն առարկութիւնները մի առ մի քննեց Վսեմ. Գաբրիէլ էֆ. Նորատունկեան, որ իր պաշտօնակիցներուն պէս, համոզուած է տեղափոխութեան օգտին՝ իբրև մնալուն կարգադրութիւն: Ի վերջոյ որոշուեցաւ որ ճարտարապետ Մելիտոսեան էֆ. առաջիկայ շաբաթ օրը

մեկնի մայրաքաղաքէս, Սամսոնի ճամբով խարբերդ երթալու համար, ճամբան քննելով շէնքին համար երկաթ, քար և ատաղձեղէն հայթայթելու պայմանները, և խարբերդի մէջ ուսումնասիրելով Սորսորի վանքին շրջակայքն ու քաղաքին պայմանները՝ ճարտարապետական տեսակէտով, և բերուելիք տեղեկագրին վրայ տալ վերջնական որոշումը։ Նաև որոշուեցաւ հարցնել Կարնոյ Գաւառային Վարչութեան թէ վերջնապէս ինչ են իրենց պայմանները, արդի շէնք Սանասարեանց ձեռքը թողելու համար։ Հետևապէս, Սանասարեան Վարժարանին խարբերդ փոխադրուելուն վրայ վճռական որոշումն երկու ամիսէն առաջ չի կրնար տրուիլ։

Խարբերդի, Սեքստիոյ, Մալաթիոյ, Արաբիլիի, Բալուի և Սկնայ Գաւառական խառն ժողովներն ուրոյն պաշտօնագրեր ղըլած են Պատրիարքարան, որոց մէջ, Սանասարեան վարժարանն ի խարբերդ փոխադրուելուն առաւելութիւնները թուելով թախանձագին կ'ինդրեն որ խնամակալութեան որոշումը գործադրուի, և վարժարանը փոխադրուի խարբերդ, որմէ իրենց Վիճակներն ալ բարոյապէս պիտի օգտուին իբրև խարբերդի էն մօտաւոր թեմերը։

Կեսարիոյ ս. Կարապէտ վանքի ժառանգաւորաց դպրոցը

Կեսարիոյ Առաջնորդ Տ. Տրդատ եպիսկոպոսը կ'վերաշինէ Ս. Կարապետի մեծ Վանքին Վարժարանը, զոր տարուէ տարի կ'ձգտի ներքին դաւառներու համար Դպրեմանքի մը վերածել։

Արդէն Ս. Կարապետի Վարժարանէն արտադրեց արեղաներ, քահանաներ և ուսուցիչներ իր Վիճակի զանազան թեմերուն համար, և այս զուտ ուսումնական ճիւղէն զատ, Որբանոց Արհեստանոց մ'ալ կ'պահէ լաւ պայմաններու մէջ, առանց բնաւ բեռ ըլլալու Կեղրոնի Նպաստից Մատուկին վրայ, լոկ տեղային միջոցներով և բարեսէր Կեսարայիներու օգնութեամբ հայթայթելով ամէն պէտքերը։ Այս զոյգ մը կրթական ձեռնարկութեանց կատարումն ու պսակումն ըլլալու համար կ'փափաքուի Վարժարանի յարմար շէնք մը բարձրացնել, ուր աշակերտներն իրենք գիրենք գերծ գդան վանական կեանքի նիւթական անձուկ պայմաններէն, առատ օդ և լոյս վայելեն,

ընդարձակ դասարաններ և հանգստաւէտ ննջարան ունենան, նաև գրատուն, մատենադարան և ընթերցասրահ: Այս կերպով կառուցուելիք շէնքն անունով միայն Վանքի մը յարակից պիտի ըլլայ և իրօք, բարձրագոյր տեղ մը, քաջողջ, օդասուն միջավայրի մը մէջ կազմուած, իմացական շատ յարմար կեդրոն մը պիտի դառնայ, որ Վանքին հողերը և բարոյական հովանաւորութիւնն ու պաշտպանութիւնը պիտի վայելէ, առանց նեղուելու վանական չափազանց սեղմումներէ և զրկումներէ:

Իր դիրքով Կեսարիա սահմանուած է չրջակայ թեմերուն ու քաղաքներուն համար հողեր, կրօնական և իմացական յառաջդիմութեան ու զարգացման կեդրոն մ'ըլլալու, և Ս. Կարապետ, իր անցեալովը, ինչպէս և արդի հանգամանքներովը, մէկ հատիկ կեդրոնն է այսպիսի շինիչ ազնուացուցիչ գործունէութեան մը: Կ'լսենք թէ տակաւին 700 լիրայի չափ գումարի մը կ'իարօտի ձեռնակած շինութիւնն ի գլուխ հանելու համար: Գիտնալով թէ քարեկեցիկ Կեսարացի ազգայիններն սրչափ մեծ և արդարացի համարում ունին իրենց արդիւնաւոր Առաջնորդին վրայ, և փորձը ցուցած ըլլալով որ Կեսարացիք եկեղեցական, մարդասիրական և կրթական ձեռնարկութիւններու համար զիտեն վեհանաճարէն նպաստել, վստահ ենք որ Ն. Գերապատուութիւն այս 700 լիրան դիւրաւ պիտի գտնէ նոյն իսկ իր հայրենակիցներուն մէջ: Բայց Կեսարացիք իրենք միշտ այնքան սիրայօժար սատարած են ուրիշ կեդրոններու, ուրիշ Վիճակներու, ուրիշ տեսակ ազգային-եկեղեցական Հաստատութիւններու դրամական պէտքերուն, որ մինչև իսկ եթէ Տ. Տրդատ Սրբազան դիմումը ընէ ոչ-Կեսարացիներու, ամէն քարեկեցիկ ազգայիններ ալ անշուշտ ի հարկին պիտի օգնեն Ս. Կարապետի նոր Դպրանոցին շինութեան:

Կեսարացիք, երբեք չեն զլացեր իրենց մասնակցութիւնն հանրային, հողեր, կրթական և բարեգործական ձեռնարկութեանց, և փոխադարձաբար, իրաւունք ունին ակնկալելու որ Հայ Ժողովրդի զաւակաց ուրիշ հատուածներն ալ չեն մերժեր իրենց օգնութիւնը, երբ հանրօգուտ ձեռնարկութեան մը համար, ինչպէս այս Կեսարիոյ Ս. Կարապետի Դպրանոցին շինութիւնը, դիմում ըլլայ իրենց առատաձեռնութեան:

Վանէն հետեւեալ լուրերը կը գրեն մեզ Ապրիլ 27 թուով.
—Անցեալ չաբթու Պարսկաստանի Խոյ քաղաքէն հոս եկաւ տեղւոյն գերման միսիոնարը, Բապթօն Ֆօն Էօթցըն, հետը բերելով գերման վարժուհի մը, Միս Բաթրօնքի. այս օրիորդը՝ որ բաւական լաւ հայերէն ալ գիտէ, իբրեւ տեսչուհի պիտի

պաշտօնավարէ տեղւոյս գերմանական երկսեռ որբանոցներուն մէջ, (որք միայնած են ամերիկեան և անգլիական որբանոցներուն հետ) փոխանակ Մր. Բէօպլըքի որուն Պօլիս երթալը ծանուցուած է ժամանակին: Վերոյիշեալ գերմանացին երեք-չորս օր հոս մնալով նորէն ինչ վերադարձաւ, ուր ունի 120 Հայ որբերէ բաղկացեալ որբանոց մը որուն տեսուչն է գերման որբախնամ մարմնոյ մը կողմէն: Այս միտինարը լուտերական ըլլալով հանդերձ՝ հաշտ աչքով կ'նայի հայազաւանութեան վրայ, և իր միակ զբաղմունքը կրթական գործն ըրած ըլլալով, երբեք դաւանական խնդիրներ չի չօյափեր, նաև շատ դէմ է դուրսէնական սկզբունքին, այնպէս որ ամէն ատեն այն Հայ որբերն առջևէն ձգելով՝ զանոնք տեղւոյն ազգային եկեղեցին կ'տանի անձամբ, ժամերով անոնց հետ հոն կենալով, աղօթելով և հարկ եղած ատեն հաղորդութիւն առնել տալով որբերուն: Եթէ մեր ամերիկեան միտինարներն ալ այս սկզբունքով վերաբերուած ըլլային սկզբէն, կարծեմ թէ կրթական տեսակէտով այժմանէն շատ աւելի օգտակար պիտի ըլլային:

Մայիսի 22-ին Պատրիարքարանի կողմէ հեռագիր մը ուղղուելով Պիլէճիկի Առաջնորդ Տ. Մովսէս եպիսկոպոսի, իսկոն ժողովի կողմէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական ընտրութեան պատուիրակ անուանուիլը հաղորդուեցաւ իրեն: Նաև թագրիր մը գրուեցաւ, դատական նախարարութեան մատուցուելու համար, որով նորընտիր պատուիրակին պաշտօնին վաւերացումը կը խնդրուի Պատրիարքարանը հարկ դատած է փութայնել պատուիրակին պաշտօնի վաւերացման գործողութիւնները, որովհետև Կիլիկիոյ Կաթող. Տեղապահ Տ. Կիրակոս եպիսկոպոս նոր նամակը մը գրելով կը յայտնէ թէ պէտք է փութով ձեռնարկել ընտրական գործողութեանց, Պատրիարքարանի պատուիրակին անմիջական առաքումովը:

Ազգ. Պատրիարքարանի կողմէ եղած զեկուցման համեմատ, Պիլէճիկի Առաջնորդ Կէօմրիքճեան Մովսէս եպո. ընդունած ըլլալով Ատանա երթալ, հարկ եղած քաղերթ մատուցուեցաւ Ատլիէն, խնդրելով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Ընտրութեան Պատուիրակին պաշտօնն հաստատող թուղթերը:

Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողովն որոշած է դրամապէս նպատել Արդի Հայերէնի Բառարանի մը յօրինման: Փոխանակ տարուէ տարի 60-ական ոսկի մրցանակ բաշխելու այնպիսի երկերու որոց ամենքն ալ չեն կրնար նոյն արժէքն ունենալ և միայն և կարևորութիւն մը ներկայացնել Հայ

Գրականութեան կամ Բանասիրութեան համար, Յանձնաժողովը կ'ուզէ տեսական արդիւնք մը յառաջ բերել, Հայ լեզուին ամենամեծ պէտքն հոգալով, որովհետեւ յայտնի է թէ մեր հիմակուան գրած և խօսած լեզուն իր Բառգիրքը չունի, և աւելի քան կէս դարու հնութիւն ունեցող Առձեռն Բառգիրքը գրաբարբ՝ միակ Բառարանն է որով կ'վարուի արդի սերունդը: Այս կէս դարը, սակայն, մեր իմացական զարգացման համար ամենամեծ կարեւորութիւն ունեցաւ: Այս շրջանին մէջ է որ գիտութիւններն ու արուեստները քիչ չափ մշակուեցան, իրենց յատուկ բառերն և ոճերն ունեցան մեր մէջ, լրագրական և տնտեսագիտական հրապարակագրութիւն մը հաստատուեցաւ, քաղաքակիրթ նոր կեանքի պահանջումներուն համեմատ նոր բառեր և ոճեր հնարելու կամ յարմարեցնելու պէտքն զգալի եղաւ, և մէյ մէկ կերպով գոհացում գտաւ: Լեզուին բոլոր այս նոր մասը տակաւին դուրս կըմնայ Հայ լեզուի այն Բառգիրքներէն զոր Մխիթարեանք յօրինած են: Լեզուները կ'ստեղծուին ու կ'գործածուին առանց Բառարանի, բայց Բառարանով է որ լեզուները կ'կոխուին, կ'յղկուին, և կ'ստանան իրենց վերջնական ճշտաբանութիւնը: Անցեալ տարի, Մխիթարեանց 200-ամեկին աւթիւ, մեք առաջարկեցինք Մխիթարեաններուն որ իբրև լաւագոյն յիշատակ իրենց այն մեծ յօրեկեանին, ձեռնարկեն Արդի Հայերէնի Բառարանը շինելու: Վենետիկ այս Յօրեկեանին արժանի մնայուն երկ մը չարտադրեց: Վիննա ալ Հ. Տաշեանի Հին Հայերէնի զարգացման պատմութիւնն հրատարակելու միայն կ'ղբաղի: Բայց թերեւ Արդի Հայերէնի Բառարան մը աւելի աղէկ խմբագրուի Պօլսոյ մէջ, քան ու է վանքի մէջ, քանի որ խնդիր է կենդանի լեզուին ճշտութիւնն ի վեր հանել:

Արդ Արդի Հայերէնի Բառարանի յօրինումը յանձնուած է յատուկ Մասնաժողովի որ կազմուած է 12 անձերից նախագահութեամբ Պատրիարք Մաղաքիա արքեպիսկ. Օրմանեանի: Անդամներն են. Եղիշէ եպ. Դուրեան, Գաբրիէլ վրդ. Մէնէվէշեան, Յակոբոս Զէճրզեան, Թովմաս Թէրզեան, Ռէթէոս Պէրպէրեան, Յովսէփ Եղեմեան, Վահրամ Թորգոմեան, Թաթոս Թէլեան, Յակոբ Գուրգէն, Հրանտ Աւատուր և Բիւզանդ Քէշեան:

Մասնաժողովի աշխատութեան կերպն ու ձևն և հետեւելու սկզբունքները թողուած են աշխատողների հմտութեան և դատողութեան: Սակայն գրական Յանձնաժողովը օգտակար է դատել կանխաւ պարզել ինչ ինչ տեսութիւններ՝ յուսալով աշխատութեան ուղղութիւնը դիւրացնել:

Այդ տեսութեանց կարգէն են.

Յունիս, 1902:

Գաւառաբարբառներէն ընտրանաւ քաղելով ընդհանրացած կամ ընդհանրանալու յարմար բառերն ու ձեւերն և ոճերն որոշել:

Ծանօթ բառերէն անորոշ կամ համանշանակ իմաստ ունեցողներուն յատուկ և որոշ նշանակութիւնները սահմանել:

Հետզհետէ գոյացած կամ յօրինուած առարկայից և գործողութեանց լեզուին բնութեան համաձայն կազմուած բառերն ընդունիլ կամ կազմել:

Արդի Հայ լեզուն Եւրոպական սեղմ ճշտաբանութեան շաւղին բերել, առանց լեզուին ճաշակը խանգարելու:

Եթէ նորընտիր Մասնաժողովն յարմար տեսնէ ուրիշ աշխատող անդամներ ալ ունենալ, կարող է առաջարկել Գրական Յանձնաժողովոյն, որպէս զի պաշտօնական գործողութիւնք կատարուին, այլ պարզ աշխատակիցներու մասին իրեն թողուած է մայրաքաղաքիս մէջ և դուրս գտնուող հայագէտներուն ղիմել, և հարցումներ և յանձնարարութիւններ ընել:

Հանգուցեալ երաժշտագէտ Տիգրան Չուհաճեանի գերեզմանին վրայ մահարձան մը կանգնելու համար, իր երկու աշակերտները, Յարութիւն Սինանեան և Սմբատ Քէսէհեան էֆ.ները, երկուքն ալ ծանօթ երաժշտական չրջանակներու մէջ, մտադրած են ծախու հանել անոր գործերէն մէկը: Այդ մտադրութիւնը արդէն իսկ գործնական ճամբու մը մէջ մտած է: Յարութիւն էֆ. Սինանեան դաշնակի համար կարգադրած է Չուհաճեանի «Օլէմբիա»յին ուվէութիւնը: Կողքին պատրաստութիւնը յանձնուած է հայ նկարչի մը, Ստեփան էֆ. Ակայեանի: Վարդենիի ճիւղ մը՝ որ սիւնի մը երկայնքին կը բարձրանայ և որուն քնար մը ագուցուած է, դափնիի ոստի մը հետ կը զգացնէ էջին ֆօնը՝ որուն վրայ տարածուած թուղթի մը ձախ կողմի կատարին անկիւնը կոր չրջանակի մը մէջ ներկայացուած է Չուհաճեան՝ շատ նուրբ ու հաճելի գիծերով: Պատկերին ճիշդ քովը կը գտնուի ձօնը՝ «Dèdié à la mémoire du feu célèbre compositeur D. Tchouhadjian». Ասոնցմէ վար կու գայ կտորին անունը, գրուած շատ գեղեցիկ ու ինքնատիպ զարդագիրերով: Չմոռնանք ըսելու որ Ստեփան էֆ. Ակայեան, ինքն ալ հիացող մը Չուհաճեանի, ձրիապէս պատրաստած է այդ կողքը՝ որուն անբողջութիւնը կատարեալ գեղարուեստական գործ մըն է:

Պօլսից հաղորդում են «Frankfurter Zeitoung»-ին. «Մի քանի շաբաթ առաջ հայերի բարեկամ դանեմարկցիների մի խումբ, բաղկացած պատգամաւորներից, պրօֆէսորներից և հոգեւորականներից, ուղարկել էր Պարիզում հրատարակուող «Pro Armenia» հանդիսի խմբագրութեան հետեւեալ ծանուցումը.

«Մենք կուղենայինք կազմակերպել դաշնակցութիւն տարաբախտ թիւրքահայերին գործնական օգնութիւն ցոյց տալ ցանկացող զանազան ազգերի. ներկայացուցիչներից: Դաշնակցութիւնը պէտք է մի կողմ կենայ քաղաքականութիւնից և ունենայ բացառապէս մարդասիրական նպատակ: Այդ մօքի իրագործման համար միանգամայն նպատակաշարմար կը լինէր հրաւիրել Պարիզում կամ Բրիւսսէլում զանազան երկրների պատգամաւորներից համաժողով, որի վրայ դնել՝ օգնութիւն հասցընող միջազգային կօմիտէի կազմակերպումը: Այդպիսի կօմիտէին գծուար չէր լինի ազգել նաև ամբողջ եւրոպական մամուլի վրայ, գէթ յանձին այդ մամուլի ամենաազդեցիկ օրգանների, և այդպիսով գրաւել հասարակական ուշադրութիւնը դէպի թիւրքահայերի վիճակը:

«Հայերին օգնող միջազգային կօմիտէի գաղափարը, Լօնդօնի մի քանի թերթերի ասելով, արդէն կարողացել է ստանալ աւելի շօշափելի ձեւեր, և դանեմարկցի մարդասէրների ծրագրած համաժողովի գումարումը շուտով կը կայանայ, երեւի Բրիւսսէլում: «Times»-ի տուած տեղեկութիւնների համաձայն Անգլիայում դանեմարկական նախաձեռնութիւնը գտել է ազդեցիկ անձանց մէջ լայն համակրութիւն»:

